

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

УДК 373.5.015.31:005.336.2]:81'243

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312404>

Галина Намачинська, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Софія Стахів, студентка факультету української та іноземної філології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються теоретичні основи міжкультурної компетентності учнів середньої школи в умовах глобалізації. Підкреслюється важливість розвитку навичок міжкультурної комунікації як складової освітнього процесу, особливо в контексті навчання іноземних мов. Аналізуються різні методичні підходи до формування міжкультурної компетентності, що включають педагогічні та соціокультурні аспекти. Визначається роль шкіл у розвитку толерантності та відкритості до культурних відмінностей, а також виклики, з якими стикаються вчителі у цьому процесі. Обґрунтовуються рекомендації щодо подальших досліджень у сфері міжкультурної освіти.

Ключові слова: міжкультурна компетентність; учні середньої школи; глобалізація; навчання іноземних мов; педагогічні підходи; соціокультурні аспекти; толерантність; міжкультурна комунікація; викладання; освіта.

Лім. 12.

Halyna Namachynska, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
German and French Languages and their Teaching Methods Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Sophia Stakhiv, Student of the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THEORETICAL BASIS OF THE RESEARCH OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS

In contemporary educational settings, the significance of intercultural competence among middle school students is increasingly recognized, particularly in the context of globalization. This article analyzes the theoretical foundations of intercultural competence, emphasizing its essential role in foreign language education. It explores how mastering a foreign language not only expands communicative abilities but also enhances understanding of cultural diversity, which is crucial for successful adaptation in multicultural environments.

The research highlights various definitions of intercultural competence, identifying it as the ability to interact effectively with representatives of different cultures. It reviews models proposed by scholars such as Deardorff and Bennett, which offer structured approaches to developing intercultural skills, including self-awareness, empathy, and behavioral adaptation. Furthermore, the article addresses methodological approaches used in research, including qualitative and quantitative methods, with a particular focus on interactive learning strategies that promote student engagement and cultural exchange.

The role of educational institutions in fostering intercultural competence is critically examined, showing that effective educational practices, such as foreign language instruction, cultural studies, and international exchange programs, yield positive outcomes. However, challenges persist, such as inadequate teacher preparation, lack of integration of intercultural education into curricula, and cultural stereotypes that hinder effective learning.

The article concludes that intercultural competence is a key element of modern education, essential for developing social cohesion and understanding in a globalized world. Future research directions are suggested, including the integration of intercultural competence across various subjects, the use of modern technologies for international collaboration, and the development of innovative educational programs that address these competencies.

By investigating the interplay of pedagogical, cultural, and social factors, the study aims to provide educators with insights and strategies to cultivate intercultural competence in their students, ultimately preparing them for active participation in a diverse and interconnected society.

Keywords: intercultural competence; secondary school students; globalization; studying foreign languages; pedagogical approaches; sociocultural aspects; tolerance; intercultural communication; teaching; education.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли глобалізаційні процеси набирають обертів, зростає потреба у розвитку в учнів навичок міжкультурної комунікації та взаємодії. Це зумовлює важливість міжкуль-

турної компетентності як невід'ємної частини освітнього процесу, особливо в контексті навчання іноземних мов у школах. Оволодіння іноземною мовою сприяє не тільки розширенню комунікативних можливостей особистості, але й кращому ро-

зумінню культурного різноманіття, що є важливим для успішної адаптації в багатокультурному середовищі. Формування міжкультурної компетентності в учнів середньої школи вимагає ретельного підбору методичних прийомів та засобів навчання, які б ефективно розвивали навички міжкультурної взаємодії, мотивували учнів до вивчення інших мов та культур, а також сприяли толерантному і відкритому ставленню до культурних відмінностей. Таким чином, процес викладання іноземної мови має враховувати не лише лінгвістичні аспекти, а й соціокультурні особливості, що визначають успішність міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна компетентність учнів середньої школи свідчить про зростаючу увагу до цієї теми в контексті глобалізації та культурної різноманітності.

Останні дослідження підкреслюють важливість міжкультурної компетентності як ключового елемента сучасної освіти, що сприяє розвитку соціальної згуртованості та розуміння в умовах глобалізованого світу. В Україні питання міжкультурної компетентності набуває дедалі більшої актуальності, особливо в контексті глобалізації та інтеграції в європейський освітній простір. Вітчизняні науковці, які досліджують теоретичні засади міжкультурної компетентності в учнів середньої школи: Н. Бідюк, Л. Гриньова, Г. Клокар, С. Кравченко, Т. Левченко, О. Пасічник, Г. Рябініна, Л. Скуратівська, І. Стадник, О. Сухомлинський, Л. Паращенко, Т. Бузова, І. Трубавіна, А. Боброва (“Формування міжкультурної компетентності учнів основної школи на основі наочності”) [1], Т. Полонська (“Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність як основа навчання іноземної мови в сучасній гімназії”) [8], А. Зоріна (“Формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи у процесі навчання іноземної мови”) [3], О. Гладка (“Формування міжкультурної компетентності на заняттях з іноземної мови в умовах педуніверситету”) [2].

Ці науковці досліджують студії міжкультурної компетентності у шкільній освіті, пропонуючи різні методики та підходи до формування в учнів навичок толерантності, розуміння інших культур та ефективної міжкультурної комунікації.

Мега статті. Аналіз теоретичних засад міжкультурної компетентності учнів середньої школи, враховуючи вплив педагогічних, культурних та соціальних факторів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна компетентність досліджувалася на рівні особистості, команди, групи або організації, з включенням усіх цих трьох вимірів у ширші рамки спільноти, у такий спосіб враховуючи різноманітні фактори, такі як: психологічні, інтерактивні, організаційні, управлінські, адміністративні, соціальні, економіч-

ні, культурні (етнічні, релігійні, гендерні, класові, вікові та ін.) [9, 411].

У цілісній презентації, якої прагнемо досягти, ми представили лише визначення, які мають різні точки зору, щоб сформувати якомога більш комплексний погляд на поняття педагогічної компетентності, і це тому, що розглядаємо педагогічну компетентність у тісному зв'язку з трьома аспектами важливих чинників освіти: освітніх досягнень / успіху / ефективності, професійного розвитку та суспільних змін. Педагогічні компетентності можна розглядати з обох кінців цієї осі, оскільки, з одного боку, вони сприяють досягненню успішності / отримання успіху / розвитку ефективності, формуванню якісного, високоадаптивного професійного розвитку та впливають на суспільні зміни через стандарти, які вони нав'язують в освітньому процесі і на ринку праці, а з іншого боку, на них впливають усі вищезазначені чинники [7].

Термін “компетентність” має етимологічне походження від слова “компетентний” (лат. *competens*), що буквально означає “відповідний, здатний, узгоджений” (утворене від слів зі значенням “взаємно прагнути, відповідати, підходити”). Однак частіше його використовують у таких значеннях: 1) той, хто володіє компетенцією; 2) той, хто добре обізнаний і розуміється на певній сфері. Крім того, в латині існує споріднене поняття “компетенція” (лат. *competentia* – належність по праву), що позначає: 1) обсяг повноважень органу або посадової особи; 2) коло питань, в яких особа має знання та досвід [12, 172].

Як зазначає дослідниця М. Лякопулу, починаючи з 1920-х рр., питання кваліфікації вчителів, яка може гарантувати їхню ефективність, турбує не лише педагогічну науку, а й тих, хто відповідає за забезпечення шкіл кваліфікованими фахівцями [4, 67]. Щодо цього питання, то сучасні дослідження показали, що спосіб, у який вчитель виконує свою роботу, визначається поєднанням його особистісних якостей і набутих знань. “Хороший вчитель” повинен володіти широким спектром кваліфікацій, які схематично можна класифікувати наступним чином:

1. Особистісні риси, ставлення та переконання. Сюди належать особистісні риси, пов'язані з професійною роллю вчителя, які можна виховувати та розвивати через початкову освіту і безперервну підготовку [11, 89–90].

2. Педагогічні навички та знання. Дидактичні та педагогічні навички розуміються не лише як ознайомлення з методами, які потім використовуються механічно, а й як засвоєння рутинних дій, щоб заощадити час і енергію для більш важливих аспектів його роботи; водночас вони стосуються набору теоретичних принципів і дослідницьких даних, які ведуть до різноманітних методів і стра-

тегій, які вчитель обирає і формує залежно від обставин [7, 1–7].

Дослідниці К. Юр'єва та О. Тищенко, з посиланням на О. Садохін зазначають, що феномен “міжкультурна компетенція” лише починає привертати увагу дослідників, тому цей термін ще тільки входить до наукового обігу і наразі не має чіткого визначення [12, 176].

У рамках цього дослідження нам вдалось знайти лише обмежену кількість робіт, присвячених цій проблемі. Найоптимальніший підхід до вивчення цього феномену, як зазначають дослідниці, викладений у працях О. Садохіна та Н. Янкіної, які вважають міжкультурну компетентність однією з ключових компетентностей, що сприяють збереженню демократичного суспільства, відповідають викликам глобалізованого інформаційного середовища, вимогам ринку праці та сучасним економічним трансформаціям [12, 176]. При цьому виділяються такі характеристики ключових компетентностей:

1. Ключові компетентності мають багатофункціональний характер. Вони вважаються ключовими, якщо володіння ними дає змогу розв'язувати різні проблеми в повсякденному житті, професійній діяльності або соціальних сферах. Їхнє засвоєння є необхідним для досягнення важливих цілей і розв'язання складних завдань у різноманітних ситуаціях.

2. Ключові компетентності виходять за межі конкретних предметів і дисциплін, маючи широке застосування не тільки в освітній сфері, а й на роботі, в родинному житті, політичній діяльності тощо.

3. Ключові компетентності вимагають високого рівня інтелектуального розвитку, включаючи абстрактне мислення, саморефлексію, формування власних поглядів, самооцінку та критичне мислення.

4. Ключові компетентності є багатовимірними, охоплюючи різні мисленнєві процеси та інтелектуальні здібності (аналітичні, критичні, комунікативні навички), практичні знання, а також здоровий глузд [12, 176].

Міжкультурна компетентність належить до ключових завдяки її широкому спектру застосування та різноманітним завданням, які вона допомагає вирішувати. Наприклад, за словами А. Садохіна, міжкультурна компетентність складається з набору знань, умінь і навичок, які допомагають людині ефективно спілкуватися з представниками інших культур як у повсякденному житті, так і в професійній сфері.

Дослідниці, з посиланням на Н. Янкіну, доходять висновку, що міжкультурна компетенція студента є:

– важливим результатом університетської освіти, основним показником її якості в контексті

глобальних тенденцій інтеграції освітнього простору в сучасному світі;

– виступає інтегративною професійно-особистісною характеристикою, яка поєднує комплекс знань (лінгвістичних, соціокультурних, професійних, культурологічних), умінь (вербальної, невербальної та паравербальної комунікації, загальнокультурних та культурно-специфічних) та орієнтацій (лінгвокраїнознавчих, пізнавальних, лінгвістичних, предметних, поведінкових, спрямованих на комунікацію);

– передбачає розвинену готовність особистості до участі в міжкультурній комунікації, включаючи професійний рівень, у розширюваному просторі діалогу культур [12, 177].

Також дослідниці посилаються при вивченні цього феномену на Т. Овсяннікову, яка визначає міжкультурну компетентність “як здатність ефективно здійснювати міжкультурну взаємодію, виконуючи роль посередника між своєю культурою та культурою іншого народу” [12, 177]. У пропонованій статті ми хотіли б звернути увагу на те, що серед педагогічних засад формування міжкультурної компетенції учнів середньої школи відіграє важливу роль лінгводидактика.

Термін “лінгводидактика” позначає, за С. Омельчуком, загальну теорію навчання мови [6, 72]. У “Словнику-довіднику з української лінгводидактики” цей термін визначається як фундаментальна частина методики, у якій “досліджуються аспекти, підходи, закономірності засвоєння мови, розв'язують питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння матеріалу та їх причини, визначаються принципи і методи, форми і засоби навчання мови” [10, 136].

Дослідниця А. Боброва підкреслює, що “формування міжкультурної компетенції є одним з найважливіших завдань освітнього процесу в загальноосвітніх школах. Вона вимагає впровадження нових навчально-методичних матеріалів, які враховують як міжкультурний аспект, так і зміни в ієрархії мотиваційних цінностей сучасних учнів. Учні все більше розглядають знання іноземної мови як ключ до майбутнього професійного успіху та основу для адаптації до змінюваних соціальних умов” [1].

Для того, щоб розглянути цей розділ педагогіки в системі навчання англійської мови, треба зауважити, що система навчання іноземної мови, англійської зокрема, – це “сукупність ключових елементів навчального процесу, що визначають вибір іноземного матеріалу для уроків, способи його подання, методи та техніки навчання, а також організацію самого процесу” [5, 18].

У сучасній методиці навчання іноземних мов такі ключові підходи включають:

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

1. Комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний) підхід базується на навчанні іноземної мови через активну мовленнєву діяльність, таку як комунікативні ситуації, рольові ігри, проектна і групова робота.

2. Компетентнісний підхід орієнтований на формування у учнів іншомовної комунікативної компетентності, забезпечуючи досягнення конкретних результатів у мовленнєвій діяльності.

3. Рефлексивний підхід передбачає розвиток у учнів рефлексивної компетенції, що включає здатність розмірковувати, спостерігати, розуміти власні емоції і вчинки, а також усвідомлювати, як їх сприймають співрозмовники.

4. Культурологічний (міжкультурний) підхід акцентує увагу на інтеграції мови і культури в процесі навчання, забезпечуючи глибoku взаємодію між ними.

Культурологічний підхід фокусується на вивченні цінностей. Людина розвивається через освоєння культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових культурних елементів, що веде до формування індивіда як творчої особистості. Навчальний процес, орієнтований на “діалог культур”, сприяє розвитку міжкультурної компетентності учнів у процесі вивчення іноземної (англійської) мови.

Дослідниця Т. Полонська зазначає, що міжкультурний підхід, який є основою сучасної іншомовної освіти, акцентує увагу на соціокультурному аспекті навчання іноземним мовам. Це включає залучення учнів до культури країни, мову якої вони вивчають, а також сприяє глибшому розумінню та популяризації культури рідної країни через іноземні мовні засоби. Таким чином, мета навчання іноземної мови в межах міжкультурного підходу полягає не лише в освоєнні мови та культури іншої країни, але й у розвитку знань про власну культуру [8, 44].

5. Рівневий підхід передбачає, що навчання англійської мови має бути спрямоване на різні рівні володіння мовою, визначені Радою Європи, такі як рівень початкового знання, виживання, перехідний, просунутий, автономний і компетентний.

Висновки. У рамках даного дослідження, нами було проаналізовані теоретичні засади дослідження міжкультурної компетентності в учнів середньої освіти, виходячи з чого, можна стверджувати, що термін “компетентність” у педагогічній діяльності визначається як комплекс теоретичних і практичних знань, навичок, ставлень, досвіду та особистісних якостей педагога, які дають змогу ефективно виконувати навчальну, естетичну і пошукову діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учнів та приймати обґрунтовані рішення відповідно до ситуації. Міжкультурна компетентність є важливим аспектом професійної діяльності педагога в умовах етнокультурного

різноманіття, оскільки вона охоплює не лише знання та навички, але й особистісні якості, такі як емпатія і толерантність. Подальші дослідження будуть зосереджуватися на інтеграції міжкультурної компетентності у всіх предметах, використанні сучасних технологій для міжнародної співпраці та розробці інноваційних освітніх програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боброва А. Формування міжкультурної компетентності учнів основної школи на основі наочності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28122/1/Боброва.pdf> (дата звернення: 20.08.2024).

2. Гладка О. Формування міжкультурної компетентності на заняттях з іноземної мови в умовах педуніверситету. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2019. № 175. С. 10–813.

3. Зоріна А.Е., Гладка О. В. Формування міжкультурної компетентності учнів старшої школи у процесі навчання іноземної мови. *Кривий Ріг*, 2018. С. 194–201.

4. Liakopoulou M. The Professional Competence of Teachers: Which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness. *International Journal of Humanities and Social Science*. 2011. Vol. 1. No. 21. P. 66–78.

5. Методика викладання англійської мови : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. І.В. Холод. Умань : Візаві, 2018. 165 с.

6. Омельчук С.А. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2019. 356 с.

7. Oser F., Oelkers J. Die Wirksamkeit der Lehrerbildungssysteme. Von der Allrounderbildung zur Ausbildung professioneller Standards. Zürich: Rüegger Verlag, 2001. 608 p.

8. Полонська Т.К. Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність як основа навчання іноземної мови в сучасній гімназії. *Тенденції забезпечення якості освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2021. С. 44–46.

9. Suci A.I., Măță L. Pedagogical Competence – The Key to Efficient Education. *International Online Journal of Educational Sciences*. 2011. Vol. 3, № 2. P. 411–423.

10. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. Пентилок. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

11. Whitty G. Professional competences and professional characteristics: the Northern Ireland approach to the reform of teacher education. *Developing competent teachers*. 2024. P. 86–97.

12. Юр'єва А.К., Тищенко О.М. Компетентність, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. *Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди : Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. № 42. С. 169–182.

REFERENCES

1. Bobrova, A. Formuvannia mizhkul'turnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly na osnovi naochnosti [Formation of Intercultural Competence of Primary School Students Based on Visual Aids]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/28122/1/Bobrova.pdf> (Accessed 20 Aug. 2024). [in Ukrainian].

2. Hladka, O. (2019). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti na zaniattiakh z inozemnoi movy v umovakh peduniversytetu [Formation of Intercultural Competence in Foreign Language Classes in the Conditions of a Pedagogical University]. *Research Bulletin. Series: Philological Sciences*. No. 175. pp. 810–813. [in Ukrainian].

3. Zorina, A.E. & Hladka, O.V. (2018). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti uchniv starshoi shkoly u protsesi navchannia inozemnoi movy [Formation of Intercultural Competence of High School Students in the Process of Foreign Language Learning]. *Kryvyi Rih*, pp. 194–201. [in Ukrainian].

4. Liakopoulou, M. (2011). The Professional Competence of Teachers: Which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness [The Professional Competence of Teachers: Qualities, Attitudes, Skills, and Knowledge That Enhance Teacher Effectiveness]. *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 1, No. 21. pp. 66–78. [in English].

5. Metodyka vykladannia anhlijskoi movy: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Methods of Teaching English: Educational and Methodological Handbook for Students of Higher Educational Institutions]. (Ed.). I.V. Kholod. Uman, 2018. 165 p. [in Ukrainian].

6. Omelchuk, S.A. (2019). Suchasna ukrainska lnhvodydyktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv [Modern Ukrainian Language Didactics: Norms in Terminology and Language Practice of Specialists]. Kyiv, 356 p. [in Ukrainian].

7. Oser, F., Oelkers, J. (2001). Die Wirksamkeit der Lehrerbildungssysteme. Von der Allrounderbildung zur Ausbildung professioneller Standards [The Effectiveness of Teacher

Education Systems. From General Education to Training in Professional Standards]. Zürich: Rüegger Verlag, 608 p. [in German].

8. Polonska, T.K. (2021). Mizhkulturna inshomovna komunikatyvna kompetentnist yak osnova navchannia inozemnoi movy v suchasnyy himnazii [Intercultural Foreign Language Communicative Competence as the Basis for Teaching Foreign Languages in Modern Gymnasiums]. Trends in Ensuring the Quality of Education: Materials of the International Scientific and Practical Conference. pp. 44–46. [in Ukrainian].

9. Suci, A.I. & Mata, L. (2011). Pedagogical Competence – The Key to Efficient Education. *International Online Journal of Educational Sciences*. Vol. 3, No. 2. pp. 411–423. [in English].

10. Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydyktyky: navch. posib. [Dictionary-Reference Book on Ukrainian Language Didactics: Educational Handbook]. (Ed.). M. Pentyliuk. Kyiv, 2015. 320 p. [in Ukrainian].

11. Whitty, G. (2024). Professional competences and professional characteristics: the Northern Ireland approach to the reform of teacher education. *Developing competent teachers*. pp. 86–97. [in English].

12. Yurieva, A.K. & Tishchenko, O.M. (2014). Kompetentniia, kompetentnist, mizhkulturna kompetentnist uchytielia: sutnist i zmist [Competence, Competency, Intercultural Competence of the Teacher: Essence and Content]. Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda: Means of Educational and Research Work. No. 42. pp. 169–182. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.09.2024

“Скільки б ти не жив, усе життя слід вчитися”.

*Сенека
давньоримський філософ*

“Завдання педагога в тому, щоб підвести дітей до дверей життя, дати ключ і навчити учня користуватися цим інструментом”.

“...Улюбленим учителем підлітка, юнака, дівчини стає той, хто щодня відкривається перед допитливим юним розумом і полум'яним серцем якоюсь новою гранню. Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, турбуйтеся проте, щоб вихованцю вашому було що у вас відкривати...”

“Що більше ви вивчаєте і спостерігаєте досвід своїх колег, то необхідніші вам самопостереження самоаналіз, самовдоволення, самовиховання. На основі самопостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї”.

“Моє найзаповітніше бажання – передати тобі ту життєву мудрість, яку називають умінням жити”.

*Василь Сухомлинський
видатний український педагог*

